IOGANN VOLFGANG GYOTENING “FAUST” TRAGEDIYASINING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI

Safarova Azalbaxt Ruslanovna

azalbaxt@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Iogann Volfgang Gyotening “Faust” tragediyasi lingvopoetik jihatdan tadqiq etilib, asarning badiiy-estetik mazmunini shakllantiruvchi leksik-semantik, stilistik, sintaktik va konseptual vositalarning funksional xususiyatlari yoritiladi. Tragediyadagi Faust, Mefistofel va Margareta obrazlarining individual nutqiy xususiyatlari, ularning dunyoqarashi, psixologik holati va aksiologik pozitsiyasini ifodalovchi lisoniy birliklar tahlil qilinadi. Asarda bilim, haqiqat, ruh, hayot, sevgi, gunoh, najot, vaqt, harakat va inkor konseptlarining badiiy verbalizatsiyasi o‘rganiladi. Shuningdek, metafora, antiteza, ramz, takror, ritorik so‘roq, sintaktik parallelizm va ironiya singari lingvopoetik vositalarning matn semantikasidagi o‘rni aniqlanadi. Tadqiqot natijasida “Faust” tragediyasida falsafiy mazmun tilning obrazli imkoniyatlari bilan uzviy bog‘liq holda yuzaga chiqishi, personajlarning ruhiy va g‘oyaviy qarama-qarshiligi, avvalo, ularning nutqiy tizimida namoyon bo‘lishi asoslanadi. Asarning o‘zbek tiliga tarjimasida lingvopoetik mazmunni qayta yaratish bilan bog‘liq muammolarga ham e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: lingvopoetika, badiiy matn, poetik semantika, konsept, metafora, antiteza, ramz, ironiya, nutqiy portret, tarjima.

Kirish. Jahon adabiyoti tarixida insonning borliq mohiyatini anglash, bilim chegaralarini kengaytirish, hayot mazmunini izlash va ma’naviy-axloqiy tanlov muammosini Iogann Volfgang Gyotening “Faust” tragediyasichalik keng falsafiy va badiiy ko‘lamda ifodalagan asarlar kam uchraydi. “Faust” nafaqat nemis mumtoz adabiyotining yuksak namunasi, balki umuminsoniy tafakkur taraqqiyotida alohida o‘rin egallagan ko‘p qatlamli badiiy-falsafiy asardir. Tragediyaning mazmuniy ko‘lami, obrazlar tizimi, mifologik va diniy manbalarga murojaat qilishi, falsafiy umumlashmalarga boyligi, turli nutq uslublarining o‘zaro uyg‘unlashuvi uning tilini alohida tadqiqot obyektiga aylantiradi. Gyote insonning ichki dunyosini, ruhiy izlanishlarini, shubha va e’tiqod o‘rtasidagi ziddiyatlarini faqat voqealar yordamida emas, balki murakkab lingvopoetik vositalar orqali

ifodalaydi. Shu sababli “Faust” tragediyasining lingvopoetik tahlili asardagi falsafiy g‘oyalarning til vositasida qanday badiiy shaklga aylanganini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Lingvopoetika badiiy matnda til birliklarining estetik funksiyasini, ularning obraz yaratishdagi o‘rnini, muallif individual uslubining lisoniy xususiyatlarini hamda matnning semantik va pragmatik qatlamlari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganadi. Badiiy asarni lingvopoetik jihatdan tadqiq etishda so‘zning lug‘aviy ma’nosi bilangina cheklanib qolish mumkin emas. Chunki poetik matnda til birligi ko‘pincha qo‘shimcha konnotativ, ramziy, emotsional va konseptual mazmun kasb etadi. “Faust” tragediyasida aynan shunday ko‘p qatlamli lisoniy hodisa kuzatiladi. Asarda falsafiy terminologiya, diniy leksika, xalqona nutq, mifologik nominatsiyalar, poetik metaforalar, dramatik dialoglar, ironik konstruktsiyalar va lirik monologlar bir butun badiiy tizimni tashkil qiladi. Mazkur xususiyat tragediyaning lingvopoetik tabiatini murakkab va sermahsul tadqiqot obyektiga aylantiradi.

Ushbu maqolaning maqsadi “Faust” tragediyasidagi asosiy lingvopoetik vositalarni aniqlash, ularning semantik, stilistik, konseptual va pragmatik funksiyalarini ochib berish hamda personajlar nutqining individual xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda lingvopoetik, semantik-stilistik, kontekstual, konseptual, interpretativ va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

“Faust” tragediyasining lingvopoetik tabiati. “Faust” tragediyasining muhim xususiyatlaridan biri uning til jihatdan ko‘p qatlamli ekanligidir. Asarda ilmiy-falsafiy nutq, diniy diskurs, kundalik so‘zlashuv tili, lirik ifoda, satirik ruh, xalqona iboralar va mifologik obrazlar o‘zaro uyg‘unlashadi. Bunday rang-baranglik tasodifiy emas. Har bir nutq shakli muayyan personajning xarakteri, ijtimoiy mavqei, dunyoqarashi yoki tasvirlanayotgan vaziyatning ruhiy-emotsional mazmuniga xizmat qiladi.

Faustning nutqida murakkab falsafiy tushunchalar, mavhum kategoriyalar va chuqur mushohadaga asoslangan sintaktik konstruksiyalar faol qo‘llanadi. U doimiy ravishda bilimning mohiyati, inson imkoniyatlarining chegarasi va mavjudlik mazmuni haqida fikr yuritadi. Mefistofel nutqida esa kinoya, paradoks, kesatiq, semantik o‘yin va shubha ustunlik qiladi. Margareta nutqi esa sodda, samimiy, emotsional va lirizmga boyligi bilan

ajralib turadi. Shu jihatdan “Faust” tragediyasida til oddiy kommunikativ vosita sifatida emas, balki personaj xarakterini va uning ichki olamini modellashtiruvchi estetik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Har bir obraz o‘ziga xos lisoniy maydonga ega bo‘lib, mazkur maydon uning psixologik va g‘oyaviy tabiatini belgilaydi.

Asarda til shakllarining muntazam almashib borishi ham muhim lingvopoetik xususiyatdir. Falsafiy monologlarning lirik sahnalar bilan, diniy mazmundagi parchalar satirik va maishiy dialoglar bilan almashib turishi matnning ritmik va uslubiy dinamikasini ta’minlaydi. Natijada asarda bir xil ohang hukmronlik qilmaydi, aksincha, turli nutq registrlari o‘zaro to‘qnashib, murakkab badiiy polifoniya hosil qiladi.

Faust obrazining nutqiy xususiyatlari. Faust tragediyaning markaziy obrazi bo‘lib, uning butun hayotiy va ruhiy faoliyati bilimga, haqiqatga va mavjudlikning ichki mohiyatini anglashga bo‘lgan intilish bilan belgilanadi. Shu bois uning nutqida bilish, anglash, ko‘rish, izlash, shubhalanish, intilish kabi semalarga ega birliklar ko‘p uchraydi. Faustning dastlabki monologlaridayoq uning mavjud ilmiy bilimlardan qoniqmasligi namoyon bo‘ladi. U falsafa, huquq, tibbiyot va ilohiyot kabi fanlarni o‘rgangan bo‘lsa-da, dunyoning eng chuqur mohiyatini anglashga erisha olmaganini his qiladi. Bu holat qahramon nutqida chuqur ichki ziddiyatni yuzaga keltiradi. Faustning lingvopoetik obrazini bilimdan shubhaga, shubhadan izlanishga, izlanishdan tajribaga, tajribadan esa yangi anglash bosqichiga o‘tuvchi dinamik tizim sifatida talqin qilish mumkin. Unda bilim yakuniy natija emas, balki harakatning boshlanish nuqtasidir. Faustning nutqida ritorik savollar alohida o‘rin egallaydi. Bunday savollar oddiy kommunikativ vazifa bajarmaydi, ular javob olishdan ko‘ra qahramonning ichki ruhiy holatini, ikkilanishini va intellektual iztirobini ifodalaydi. Ritorik so‘roq shakllari orqali qahramon o‘z-o‘zi bilan muloqotga kirishadi. Natijada uning monologi ichki dialogga aylanadi.

Faustning dunyoqarashida haqiqatni tashqi shaklda emas, balki hodisalarning ichki mohiyatida izlash ustun turadi. Shu sababli asarda ichki va tashqi, mohiyat va shakl, bilim va anglash kabi qarama-qarshiliklar faol semantik oppozitsiyaga aylanadi. Ushbu oppozitsiyalar Faust nutqining falsafiy mazmunini chuqurlashtiradi. Faust obrazining eng muhim belgilaridan biri uning doimiy qoniqmasligidir. U erishilgan natijani yakun deb

qabul qilmaydi. Shu jihatdan uning xarakteri harakat, izlanish va intilish konseptlari bilan chambarchas bog‘liq. Faust uchun hayotning mazmuni tayyor haqiqatga ega bo‘lishda emas, balki haqiqat sari intilish jarayonining o‘zida namoyon bo‘ladi.

Bilim konseptining poetik ifodasi. “Faust” tragediyasida bilim konsepti markaziy mazmuniy kategoriyalardan biridir. Biroq Gyote bilimni bir ma’noli ijobiy hodisa sifatida tasvirlamaydi. Asarda akademik bilim, hayotiy tajriba va metafizik anglash o‘rtasidagi tafovut yaqqol namoyon bo‘ladi. Faustning fanga munosabatidagi inqiroz uning bilimning formal shakliga nisbatan ishonchini yo‘qotganini ko‘rsatadi. Kitobiy va nazariy bilim insonning barcha savollariga javob bera olmaydi. Shu bois qahramon mavjud bilim tizimidan tashqariga chiqishga, hayotni bevosita tajriba orqali anglashga intiladi. Bu yerda bilim konsepti ikki qarama-qarshi semantik yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, bilim insonning imkoniyatlarini kengaytiruvchi kuch sifatida ko‘rsatiladi. Ikkinchi tomondan, bilim o‘z chegaralarini anglatib, yangi shubhalarni yuzaga keltiradi. Natijada Gyote bilim va shubhani bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o‘zaro bog‘liq hodisalar sifatida talqin qiladi. Faustning fikriy taraqqiyotida bilim statik holat emas. U harakatlanuvchi, doimiy ravishda yangilanib turuvchi jarayon sifatida beriladi. Mazkur qarash tragediyaning umumiy falsafiy konsepsiyasi bilan uyg‘unlashadi: insonning qadr-qimmati uning mutlaq haqiqatni egallab olishida emas, balki izlanishdan to‘xtamasligida namoyon bo‘ladi.

Mefistofel nutqida inkor, ironiya va semantik o‘yin. Mefistofel obrazining lingvopoetik tabiati “Faust” tragediyasining eng murakkab va qiziqarli qatlamlaridan biridir. Uning nutqi Faust nutqidan keskin farq qiladi. Faust haqiqatga intiluvchi subyekt bo‘lsa, Mefistofel mavjud qadriyatlar va ma’nolarni shubha ostiga oluvchi, ularni parchalovchi va nisbiylashtiruvchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Mefistofel nutqining asosiy xususiyati inkor semantikasining ustunligidir. U insonning yuksak intilishlari, ma’naviy qadriyatlari, muhabbati, e’tiqodi va bilimga bo‘lgan ishonchini muntazam ravishda kinoya va istehzo bilan baholaydi. Biroq uning inkori oddiy rad etish shaklida emas, ko‘pincha semantik qayta talqin orqali namoyon bo‘ladi. Mefistofelning lingvistik kuchi aynan til bilan o‘ynash qobiliyatida namoyon bo‘ladi. U so‘zlarning ma’nosini o‘zgartiradi, yuksak tushunchalarni

maishiy yoki jismoniy darajaga tushiradi, murakkab axloqiy muammolarni oddiy manfaat nuqtayi nazaridan talqin qiladi. Shu tariqa u tilni manipulyativ vositaga aylantiradi.

Ironiya Mefistofel nutqining asosiy poetik usullaridan biridir. Ironik ifodada tashqi ma’no bilan ichki ma’no o‘rtasida tafovut yuzaga keladi. U biror fikrni ochiq inkor etmasdan, uni mazax, kinoya yoki paradoks orqali qadrsizlantiradi. Natijada Mefistofel nutqida ikki qatlamli semantika hosil bo‘ladi. Mefistofel diskursining yana bir muhim xususiyati paradoksdir. U ba’zan mantiqan qarama-qarshi ko‘ringan fikrlarni birlashtirib, tinglovchini beqaror semantik vaziyatga tushiradi. Bu esa uning destruktiv tabiatini til darajasida ham namoyon qiladi. Shu ma’noda Mefistofel yovuzlikni faqat harakat bilan emas, balki til orqali ham amalga oshiradi. U so‘zning aksiologik mazmunini o‘zgartirib, qadriyatlarni beqarorlashtiradi. Shuning uchun Mefistofel obrazi lingvopoetik jihatdan semantik manipulyator sifatida talqin qilinishi mumkin.

Margareta obrazining lingvopoetik tabiati. Margareta yoki Gretchen obrazining tili Faust va Mefistofel nutqidan sezilarli darajada farqlanadi. Uning nutqi sodda, tabiiy, emotsional va samimiydir. Gyote Margareta tilida murakkab falsafiy konstruktsiyalardan ko‘ra qisqa jumlalar, takrorlar, undovlar, diniy va hissiy leksikani faol qo‘llaydi. Margareta nutqining asosiy semantik markazini sevgi, ishonch, qo‘rquv, gunoh, vijdon, tavba va najot tushunchalari tashkil qiladi. Ushbu konseptlar uning ruhiy evolyutsiyasi davomida bir-biriga bog‘lanib, murakkab semantik tizim hosil qiladi. Dastlab Margareta nutqida muhabbat va samimiyat ustun bo‘lsa, voqealar rivojlanishi davomida uning tilida tashvish, qo‘rquv, aybdorlik va iztirob semantikasi kuchayadi. Tragediyaning yakuniy bosqichida esa diniy leksika va najot motivi yetakchi o‘ringa chiqadi. Margareta nutqida yurak obrazi ham muhim lingvopoetik vosita vazifasini bajaradi. Yurak bu yerda biologik organ sifatida emas, balki insonning ichki dunyosi, muhabbati, iztirobi va axloqiy sezgisining ramziy markazi sifatida namoyon bo‘ladi. Faust dunyoni aql va bilim orqali anglashga urinadi. Margareta esa hayotni his-tuyg‘u, e’tiqod va ma’naviy sezgi orqali idrok etadi. Shu sababli Faust va Margareta obrazlari o‘rtasidagi qarama-qarshilik bilish va his qilish, intellektual qidiruv va axloqiy sezgi o‘rtasidagi munosabatni yuzaga chiqaradi. Margaretaning fojeasi ayni paytda sevgi, gunoh va najot konseptlarining o‘zaro bog‘lanishiga asoslanadi. Dastlab muhabbat

uning hayotini ma’noli qiluvchi kuch sifatida namoyon bo‘lsa, keyinchalik aynan shu muhabbat bilan bog‘liq voqealar uni ruhiy inqirozga olib boradi. Shunga qaramay, tragediya yakunida uning ichki pokligi va tavbasi najot g‘oyasi bilan uyg‘unlashadi.

Antiteza tragediyaning asosiy lingvopoetik tamoyili sifatida. “Faust” tragediyasining badiiy qurilishida antiteza alohida ahamiyat kasb etadi. Asar mazmuni ko‘plab qarama-qarshi tushunchalarning o‘zaro munosabatiga qurilgan. Yaxshilik va yovuzlik, ruh va tana, bilim va jaholat, yorug‘lik va zulmat, e’tiqod va shubha, sevgi va shahvat, najot va halokat, harakat va turg‘unlik kabi oppozitsiyalar matnning konseptual asosini tashkil etadi. Antiteza tragediyada faqat alohida stilistik figura sifatida emas, balki butun asarni tashkil etuvchi badiiy tamoyil darajasiga ko‘tariladi. Faust va Mefistofel obrazlarining o‘zi ham katta konseptual antitezani hosil qiladi. Faust doimiy izlanish va harakat timsoli bo‘lsa, Mefistofel inkor va shubhaning ifodasidir. Faust mavjudlikka ma’no izlaydi, Mefistofel esa mavjud ma’nolarni shubha ostiga oladi. Shu sababli ularning dialoglari oddiy personajlararo suhbat emas, balki bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan dunyoqarashlarning to‘qnashuvi sifatida namoyon bo‘ladi. Margareta obrazi esa mazkur qarama-qarshilikka uchinchi semantik o‘lchovni olib kiradi. Uning ruhiy dunyosi samimiyat, axloqiy poklik va e’tiqod bilan bog‘lanadi. Shu tariqa tragediyada Faustning izlanishi, Mefistofelning inkori va Margaretaning ma’naviy sezgisi o‘zaro murakkab munosabatga kirishadi.

Metaforaning konseptual va poetik funksiyasi. “Faust” tragediyasida metafora faqat badiiy bezak vazifasini bajarmaydi. Metafora orqali murakkab falsafiy tushunchalar aniq obrazlar vositasida ifodalanadi va o‘quvchi uchun hissiy jihatdan idrok etiladigan shaklga kiradi. Bilimning yorug‘lik bilan, hayotning yo‘l bilan, insonning yo‘lovchi bilan, ruhning ichki makon bilan, vaqtning harakat bilan bog‘lanishi asarning konseptual metaforik tizimini tashkil qiladi. Bunday metaforalar asar semantikasini chuqurlashtirib, mavhum tushunchalarni obrazli tafakkur doirasiga olib kiradi. Masalan, yorug‘lik obrazi ko‘pincha bilim, anglash va haqiqat ma’nolari bilan bog‘lanadi. Zulmat esa noma’lumlik, shubha va ma’naviy tanglikni anglatadi. Biroq Gyote poetikasida mazkur ramzlar bir ma’noli emas. Zulmat faqat salbiy hodisa sifatida emas, balki bilim sari intilishning boshlang‘ich nuqtasi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Inson noma’lumlikni his qilganidagina bilim izlashga ehtiyoj

sezadi. Xuddi shuningdek, yo‘l va harakat obrazlari ham Faustning hayotiy konsepsiyasini ifodalaydi. U uchun hayot doimiy taraqqiyot va izlanish jarayonidir. Turg‘unlik esa ma’naviy tanazzul bilan tenglashtiriladi.

Yorug‘lik va zulmat ramzlarining badiiy semantikasi. Yorug‘lik va zulmat “Faust” tragediyasining muhim ramziy oppozitsiyalaridan biridir. Ularning semantik ko‘lami asar davomida kengayib boradi. Yorug‘lik bilim, anglash, haqiqat, ilohiylik va najot bilan bog‘liq bo‘lsa, zulmat noma’lumlik, xavf, shubha, gunoh va ruhiy inqirozni anglatadi. Biroq Gyote ushbu qarama-qarshilikni soddalashtirilgan shaklda talqin qilmaydi. Faustning bilimga intilishi aynan zulmat va noma’lumlikni his qilishdan boshlanadi. Shu bois zulmat g‘oyaviy jihatdan faqat yovuzlik ramzi emas. U bilish ehtiyojining manbai hamdir. Mazkur xususiyat asardagi ramzlarning dinamik va ko‘p ma’noli ekanini ko‘rsatadi. Yorug‘lik esa mutlaq haqiqatning tayyor shakli sifatida emas, balki inson intiladigan ma’naviy va intellektual ideal sifatida tasvirlanadi. Shu tariqa yorug‘lik va zulmat oppozitsiyasi tragediyada statik emas, balki dinamik konseptual munosabat hosil qiladi.

Harakat konsepti va insonning ma’naviy rivoji. “Faust”dagi markaziy konseptlardan yana biri harakatdir. Gyote insonni statik mavjudot sifatida emas, balki doimiy shakllanish va rivojlanish jarayonidagi mavjudot sifatida tasvirlaydi. Faustning qadr-qimmati uning mutlaq haqiqatni topganida emas, balki izlanishdan to‘xtamasligida namoyon bo‘ladi. Shu sababli harakat, intilish, izlanish va o‘zgarish kabi tushunchalar uning nutqida muhim o‘rin egallaydi. Tragediyada harakatga qarama-qarshi tushuncha turg‘unlikdir. Turg‘unlik qahramon uchun ruhiy qoniqish emas, aksincha, ma’naviy to‘xtashni anglatadi. Faust hayotdan to‘liq qoniqib, mavjud holatni o‘zgartirish istagini yo‘qotgan lahza uning ichki taraqqiyoti ham nihoyasiga yetgan bo‘lar edi.

Vaqt konseptining lingvopoetik talqini. Tragediyada vaqt oddiy xronologik kategoriya sifatida emas, balki inson mavjudligining fundamental falsafiy o‘lchovi sifatida talqin qilinadi. Faustning Mefistofel bilan tuzgan kelishuvi ham vaqt bilan bevosita bog‘liq. Faust hayotidagi muayyan lahzadan shu darajada qoniqib, uning to‘xtashini istaganida, harakat va izlanish tamoyilidan voz kechgan bo‘ladi. Shu jihatdan lahza tushunchasi tragediyada ikki tomonlama semantik xususiyatga ega. Bir tomondan, u insonning eng

yuksak qoniqish holatini anglatadi. Ikkinchi tomondan, vaqtning to‘xtashi harakatning tugashi va ruhiy taraqqiyotning nihoyasini bildiradi. Faustning nutqida kelajak semantikasi ham kuchli. U hozirgi holatni yetarli deb bilmaydi va doim yangi imkoniyat sari intiladi. Shu bois vaqt tragediyada insonning ma’naviy dinamikasini belgilovchi muhim konsept sifatida namoyon bo‘ladi.

Ritorik so‘roq va sintaktik parallelizmning vazifasi. “Faust” tragediyasida ritorik so‘roqlar ayniqsa Faustning monologlarida faol qo‘llanadi. Ular qahramonning ichki beqarorligini, shubhasini, anglashga bo‘lgan ehtiyojini va ruhiy tangligini ifodalaydi. Bunday so‘roqlar aniq javob talab qilmaydi. Ularning asosiy vazifasi qahramonning ichki tafakkur jarayonini ko‘rsatishdir. Shu bois ritorik savol tragediyada grammatik qurilishdan falsafiy vositaga aylanadi. Sintaktik parallelizm esa fikrlarning bosqichma-bosqich rivojlanishini, emotsional kuchayishni va matnning ritmik yaxlitligini ta’minlaydi. Ayniqsa, monologlarda bir xil sintaktik modellarni takrorlash orqali qahramonning ichki holati kuchaytirib tasvirlanadi. Margareta nutqidagi takrorlar ko‘pincha uning iztirobi va ruhiy beqarorligini ifodalasa, Faust nutqidagi parallel konstruktsiyalar fikrning mantiqiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Mefistofelda esa takror va parallelizm kinoya yoki masxara effektini kuchaytirishi mumkin. Shu tariqa bir xil til vositasi turli personaj nutqida turli estetik vazifani bajaradi.

Modallik va personajlarning dunyoqarashi. Tragediyadagi personajlar nutqini farqlashda modal ma’nolar alohida ahamiyatga ega. Faust nutqida istak, zarurat, imkoniyat, shubha va intilish modalligi ustunlik qiladi. Uning gaplarida mavjud holatdan qoniqmaslik va boshqa imkoniyatga intilish muntazam sezilib turadi. Mefistofel nutqida esa inkor, ishonchsizlik, mensimaslik va istehzo modalligi kuchli. U boshqa personajlar uchun muhim bo‘lgan tushunchalarni shubha ostiga olib, ularning qiymatini pasaytirishga intiladi.

Intertekstuallikning lingvopoetik xususiyati. “Faust” tragediyasi o‘zida juda keng madaniy va adabiy kontekstni mujassamlashtiradi. Asarda xristian dini, Injil motivlari, o‘rta asr Faust afsonalari, antik mifologiya va xalq og‘zaki ijodiga doir ko‘plab ishoralar mavjud. Intertekstuallik asarning lingvopoetik mazmunini kengaytiradi. Muayyan ism, obraz yoki diniy tushuncha matn doirasidagi lug‘aviy ma’nodan tashqari katta madaniy xotirani ham

faollashtiradi. Masalan, antik mifologiyaga oid obrazlarning paydo bo‘lishi bilan asar semantik maydoniga qadimgi yunon estetikasi, go‘zallik ideali va tarixiy-madaniy konnotatsiyalar kirib keladi. Shu tariqa alohida nominativ birlik butun bir madaniy qatlamning ifodachisiga aylanadi. “Faust”dagi intertekstuallik matnni yopiq emas, balki boshqa madaniy matnlar bilan doimiy aloqadagi ochiq badiiy tizim sifatida tushunish imkonini beradi.

Xulosa. Iogann Volfgang Gyotening “Faust” tragediyasining lingvopoetik tahlili asar tilining nihoyatda murakkab, ko‘p qatlamli va konseptual xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Tragediyaning falsafiy mazmuni tilning obrazli va stilistik imkoniyatlari orqali shakllanib, har bir personajning individual nutqiy modeli uning dunyoqarashi va psixologik tabiatini ifodalashga xizmat qiladi.

Faustning nutqida bilim, haqiqat, shubha, izlanish va harakat konseptlari dominantlik qiladi. Uning lisoniy qiyofasi insonning mavjud bilimlardan qoniqmay, borliqning ichki mohiyatini anglashga intiluvchi subyekt sifatidagi tabiatini ochib beradi. Ritorik so‘roqlar, abstrakt leksika va murakkab sintaktik qurilmalar uning intellektual izlanishlari va ruhiy beqarorligini kuchaytirib ifodalaydi. Mefistofel nutqining asosiy lingvopoetik belgilarini inkor, ironiya, paradoks, semantik o‘yin va manipulyativ kommunikatsiya tashkil etadi. U til orqali mavjud qadriyatlarni nisbiylashtiradi va insonning yuksak intilishlarini shubha ostiga oladi. Shu bois uning destruktiv mohiyati faqat harakatlarida emas, balki nutqining semantik strukturasida ham namoyon bo‘ladi. Margareta nutqi sodda, emotsional va samimiy xarakterga ega bo‘lib, sevgi, e’tiqod, gunoh, vijdon, tavba va najot konseptlari bilan chambarchas bog‘lanadi. Uning obrazi orqali Gyote intellektual bilim bilan axloqiy sezgi, aql bilan yurak o‘rtasidagi munosabatni badiiy jihatdan ochib beradi.

Tadqiqot natijalari “Faust” tragediyasini lingvopoetik nuqtayi nazardan tahlil qilish badiiy til, falsafiy mazmun va personaj nutqi o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni yanada teran tushunish imkonini berishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, original nemis matni va uning o‘zbekcha tarjimalarini qiyosiy lingvopoetik jihatdan tadqiq etish asarning metaforik, pragmatik va aksiologik qatlamlarini aniqlashda muhim ilmiy istiqbolga ega. Shu nuqtayi nazardan “Faust” tragediyasi nafaqat adabiyotshunoslik, balki lingvopoetika, kognitiv

tilshunoslik, diskurs tahlili, stilistika va tarjimashunoslik sohalari uchun ham muhim tadqiqot materiali bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Goethe, J. W. von. Faust. Der Tragödie erster Teil. Leipzig: Insel-Verlag, 1969.

2. Гёте, И. В. Фауст. Олмон тилидан Эркин Воҳидов таржимаси. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. 373 б.

3. Colvin, S. “Mephistopheles, Metaphors, and the Problem of Meaning in Faust.” Publications of the English Goethe Society, 2010, Vol. 79, No. 3, pp. 159–171.

4. Nazarov, S. H. “И.В. Гёте ‘Фауст’ асарида концептуал метафора таҳлили.” Сўз санъати халқаро журнали, 2019, № 5.

5. Ataev, Sh. A. “Symbol and Image in Goethe’s Tragedy ‘Faust’.” Philology. Theory & Practice, 2010, No. 3.

6. Yakubov, S. “A Look at the Study of Goethe’s Works in Uzbekistan (Based on Goethe’s ‘Faust’).” O‘zMU xabarlari / Acta NUUz, 2025, Vol. 1, No. 1.3.1.

7. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

8. Лакофф, Дж., Джонсон, М. Метафоры, которыми мы живём. Москва: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.

9. Riesel, E. Stilistik der deutschen Sprache. Moskau: Hochschule, 1963. 468 S.

10. Trunz, E. “Nachwort und Anmerkungen.” In: Goethe, J. W. von. Faust. Eine Tragödie. München, 1988.